

บทที่ 5

วิเคราะห์การสื่อสารกับสังคมของ สุรชัย จันทิมาธร ในแต่ละช่วง

การวิจัยในบทนี้ จึงเป็นการวิเคราะห์ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในแต่ละช่วง ในฐานะผู้สื่อสารกับสังคม เพื่อแสดงให้เห็นถึงปัจจัยและบริบทต่าง ๆ ที่ทำให้สุรชัยเลือกที่จะสื่อสารกับสังคมผ่านผลงานในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. วิเคราะห์ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในฐานะผู้สื่อสารกับสังคม ในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 24 ปี (พ.ศ. 2491-2515)
2. วิเคราะห์ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในฐานะผู้สื่อสารกับสังคม ช่วงอายุ 25 ถึง 34 ปี (พ.ศ. 2516-2525)
3. วิเคราะห์ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในฐานะผู้สื่อสารกับสังคม ช่วงอายุ 34 ปี ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2525 ถึงปัจจุบัน)

วิเคราะห์ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในฐานะผู้สื่อสารกับสังคม ในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 24 ปี (พ.ศ. 2491-2515)

ในช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 24 ปี ของสุรชัย นั้น ผลงานที่ทำให้เขาเป็นที่รู้จักกับสังคมอย่างมาก คือ การทำงานทางด้านวรรณกรรม จำพวก บทกวี และเรื่องสั้น สุรชัย ต้องการจะส่งรหัสในรูปของผลงานด้านวรรณกรรม เพื่อให้ผู้ที่เสพงานเขียนของเขาสามารถเข้าใจสิ่งที่เขาต้องการสื่อสารได้ง่ายขึ้น โดยสามารถแบ่งงานเขียนและงานที่เกี่ยวข้องของสุรชัย ได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เรื่องสั้น ได้แก่ มาจากที่ราบสูง, เดินไปสู่หนไหน, ความบ้ามาเยือน และข้างถนน สำหรับเล่ม “ก่อนเคล็ดคาราวาน” นั้น เป็นการรวบรวมงานเล่มเก่าจาก 3 เล่มแรกเกือบทั้งหมด โดยนำมาจัดพิมพ์ใหม่พร้อมทั้งตั้งชื่อปกดังกล่าว เช่นเดียวกับเล่ม “ดอกอะไรก็ไม่ว่า” ที่คัดสรรเอาแต่เฉพาะเรื่องที่เน้นฉากเมืองมารวมไว้เป็นเล่มเดียวกัน พร้อมกับเพิ่มเรื่องสั้นใหม่เข้าไปเรื่องหนึ่ง
2. บทกวี ได้แก่ จารึกบนหนังสือ, เมตตินเจแปน และเนื่อนัย (เพลง) เล่มจารึกบนหนังสือเป็นการเขียนร่วมกับประเสริฐ จันดำ ซึ่งต่อมาภายหลังสำนักพิมพ์สามัญชนได้นำผลงานของสุรชัย ในเล่มนี้มาผนวกกับเล่มเมตตินเจแปน แล้วสมทบด้วยผลงานประเภทเดียวกันที่ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่มมาก่อน โดยนำมารวมพิมพ์ไว้เป็นภาคที่สองของเล่ม “ตะวันสีแดง”

3. นวนิยาย ได้แก่ ก่อนฟ้าสว่าง ในการตีพิมพ์ครั้งแรกใช้ชื่อเล่มว่า “ก่อนที่ฟ้าจะสว่าง” ทว่าตั้งแต่ฉบับพิมพ์ครั้งที่สองเป็นต้นมา ได้ปรับชื่อใหม่ให้กระชับขึ้นตามคำแนะนำของ “นายผี” อัศนี พลจันทร

4. บันทึกและความเรียง ได้แก่ จากราวไพร สู่ป่าคอนกรีต, คือคนล้าเค็ญ ดนตรีคาราวาน และผ่านตา พันใจ

ในบรรดาผลงานเขียนที่กล่าวมาทั้งหมดของสุรชัย นั้น ผลงานประเภทบทกวีนั้นนับได้ว่าเป็นงานที่ได้ชื่อว่าโดดเด่นอย่างมาก เนื่องจากมีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายแต่เต็มไปด้วยความสละสลวยของภาษาที่ซ่อนอยู่ในบทกวี เช่น

“อันลูกโลกเรา	มีมากากาเล
พระเจ้าสร้างเส	ปั้นทรงลงลาย
ทรงสร้างคน	สร้างดิน สร้างน้ำ
สร้างความชุ่มฉ่ำ	สร้างไป สองฉาย
ให้ดวงอาทิตย์	หมุนรอบโลกเรา
มีทุกข์สุขเศร้า	เวียนวนกันไป
สุขโศกสีสัน	ตั้งวันราตรี
ใจเราน้องพี่	ต่างพลีใจกาย
ถวายชีวิต	ใกล้ชิดพระองค์
ภักดีมั่นคง	ไม่เคยแหงนหน้า
เมื่อใครหน่ายแครง	ลำแดงฤทธิ์
ความพินาศบัดสี	จะมาเยี่ยมมกลาย...”

(จากบทกลอนเรื่องกาลิเลโอ)

ไม่เพียงแต่งานเขียนประเภทบทกลอนหรือบทกวีเท่านั้น ผลงานเรื่องสั้นของสุรชัย นับได้ว่าเป็นที่กล่าวขานถึงความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวและฉากสำคัญ ๆ ภายในเรื่องได้อย่างเห็นภาพและงดงามราวกับภาพถ่าย อีกทั้งยังมีลีลาการเขียนแบบฉบับเฉพาะตัว โดดเด่นเป็นพิเศษ กล่าวคือการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ก็เพื่อให้คนทุกชนชั้นของสังคมเข้าใจในเนื้อหาที่เขาต้องการจะสื่อสาร และไม่ต้องตีความจากเรื่องที่เขาเขียนให้ยุ่งยาก เช่น

ริมทิวไม้ละเมาะไกลตาเป็นทางเกวียนตัดทุ่งจากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้าน ฤดูฝนน้ำจะขังแต่เกวียนก็ไปมาได้ ยามน้ำหลากท่วมทั้งทุ่งจะขาวเจ็้งเป็นทะเลสาบ และคนก็ไม่อาจจะทนเดินลุยน้ำกัน นอกจากพวกที่มีภูระจริง ๆ ทางนี้ติดต่อมาจากอำเภอในฤดูแล้วกับฤดูหนาวจึงจะมีรถโดยสารวิ่งผ่าน บางวันจะมีรถจี๊ป รถบรรทุกและ

รถขายยามา นอกจากเสียงของมันจะเป็นที่รู้จักกันแล้ว ผู้คนที่ชาวทีละคนเป็นกลุ่มก้อนไล่หลังนั้นก็เป็นผู้สัญลักษณ์ ด้วยฤดูกาลเก็บเกี่ยวนี้ ชาวทุ่งริมทางจะได้เห็นรถยนต์กันทุกวัน ซึ่งพวกเขาก็ต้องเงยหน้าจากการเก็บเกี่ยวเพื่อมองดูมัน เหมือนกับแหงหน้าขึ้นมองเครื่องบิน... (จากเรื่องสั้นชุด “ความบ้ามาเยือน”)

ในเรื่องสั้นที่สุรชัย ได้แต่งขึ้นนั้นได้อาศัยประสบการณ์ในวัยเยาว์จากชนบทภาคอีสาน เป็นข้อมูลในการเขียน ทำให้เรื่องสั้นของสุรชัยมีพื้นฐานของความเป็นอัตถนิยม จึงไม่ทำให้งานเขียนของเขาเป็นลักษณะการเขียนแบบเหนือจริง หรือแบบใช้สัญลักษณ์แบบเต็มตัว อันสะท้อนให้เห็นถึงความแปลกแยก ซึ่งเป็นความแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม และชี้ให้เห็นว่าโดยเนื้อแท้แล้ว มนุษย์แต่ละคนมีชีวิตที่ว้าเหว่ โดดเดี่ยว แม้เรื่องสั้นของเขาจะแสดงให้เห็นความสับสนของผู้เขียนและสังคม แต่เรื่องสั้นเหล่านี้มีคุณค่าทางวรรณศิลป์อย่างยิ่ง ซึ่งจะเห็นได้จากในเรื่องสั้นชุด “มาจากที่ราบสูง”

อย่างเช่น ในเรื่อง “นกพิราบ” เป็นชีวิตของชายหนุ่มชาวอีสานที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ได้เห็นนกพิราบที่วัดราชบพิธ ทำให้เขาหวงถวิลถึงนกพิราบของน้ำพูนเพื่อนบ้าน ครั้นกลับบ้านนกพิราบตัวนั้นก็ไม่มีเหลืออยู่แล้ว และในเรื่อง “กลับบ้าน” กล่าวถึง ชีวิตของหญิงสาวที่เข้ามาทำงานเป็นพาร์ตเนอร์ในไนท์คลับในกรุงเทพฯ และเมื่อกลับไปเยี่ยมแม่เฒ่าในหมู่บ้าน กลับพบว่าสภาพของหมู่บ้านได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อีกทั้งสายตาของชาวบ้านที่จ้องมองเขาทำให้ตัวเองรู้สึกอ้ำอวัง และว้าเหว่อย่างมาก

นอกจากนี้ ในเรื่องสั้นชุด “เดินไปสู่นไหน” สุรชัย ยังได้สะท้อนเรื่องราวชีวิตของตัวเอง เข้าไว้ด้วย เช่น ในเรื่อง “นครไบัว” เป็นชีวิตของเด็กหนุ่มชาวอีสาน ที่ต้องเข้ามาในกรุงเทพฯ และรู้สึกอ้ำอวังและว้าเหว่ จึงหันไปดื่มเหล้า ครั้นเมื่อได้รับโทรเลขว่าย่าตาย เขาก็ครุ่นคิดถึงความตายและจุดมุ่งหมายในชีวิต

“...ฉันชะงักความนึกคิดเพราะเพื่อนร่วมวงตบที่ไหล่เชิงสัพยอกและต่อว่าทำไมฉันถึงเคร่งเครียดนัก เขาถามฉันที่กำลังคิดถึงสิ่งใดอยู่ ฉันตอบว่าคิดถึงกาลเวลา ความเกิดแก่และความตาย พวกเขาหัวเราะ ฉันพลอยหัวเราะไปด้วยอย่างแทบแห้งสิ้นดี ฉันเล่าถึงเรื่องที่ย่าเล่าเรื่องของปู่ซึ่งถูกรุมฆ่าตายเพราะเป็นเสือปล้นให้เขาฟังแก่เขิน ฉันได้รับฟังเรื่องนี้เมื่ออายุสิบกว่าขวบ ย่าบอกว่าย่าเลี้ยงลูก ๆ คนเดียวตั้งแต่อายุ 52 ปี จนมีหลานเหลนหลายคน ย่ามีอายุถึง 93 ปี ภายในปีนี้และเพิ่งตายไปเพราะโรคชราเมื่อคืนวานนี้เอง ฉันได้รับโทรเลขจากบ้านตอนบ่ายของวันนี้ แล้วฉันก็จดเอาโทรเลขแผ่นนั้นให้เพื่อนดู ซึ่งเป็นใจความว่า

“เสน ย่าตายกลับบ้านด่วน ...พ่อ”

สุรัชย์ ยังต้องการสะท้อนชีวิตของผู้ยากไร้ ดังจะเห็นได้จากเรื่อง “คุณยาย” เป็นเรื่องของหญิงชราที่สติไม่ดี พักอยู่ในกระท่อมทำยสวนกับตุ๊กตา ซึ่งแกคิดว่าตุ๊กตาด้านนั้นเป็นลูกชาย และได้อุ้มตุ๊กตาขึ้นรถเมล์ไปตามที่ต่าง ๆ เป็นประจำจนเป็นที่ขบขันของผู้ที่พบเห็น

“คุณยายสวมเสื้อสีขาวมอ ๆ ใจกระเบนด้วยผ้าถุงสีดำเดี่ยว เส้นผมหงอกไหวบนศีรษะของแกถูกรวบไว้เป็นกระจุกข้างหลัง คุณยายร่างเล็กหลังหง่อมงุ้ม รอยกระร่อยยับบนผิวน้ำแลเห็นเด่นชัด ในดวงตาของแกเป็นสีฟ้า น้ำหล่อเลี้ยงเอ่อขอบตาชุกชอนอดีตอันยาวนานและลึกลับไว้ความจริงแกไม่น่าจะถ่อสังขารมานั่งรถเมล์ได้ แต่แกก็มา มาพร้อมกับสุภาพบุรุษร่างน้อยของแก...”

อีกทั้งยังคงเสนอให้เห็นเส้นทางชีวิตของผู้คนที่เดินเรียงรายอยู่ข้างถนน ไม่ว่าจะเป็ถนนในเมืองหรือถนนในชนบทที่ห่างไกล ต่างก็เป็นชีวิตที่ดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดเท่านั้น สุรัชย์เขียนเรื่องสั้นในลักษณะบอกเล่าบางสิ่งบางอย่างในชีวิตที่แสนจะเรียบง่ายและธรรมดา แต่ก็แฝงแง่คิดและความรู้สึกสะเทือนใจได้อย่างลึกซึ้ง ดังปรากฏให้เห็นในเรื่องสั้นชุด “ข้างถนน”

“...แล้วเขาก็เดินไปตามบาทวิถีที่มีคนพลุกพล่านสวนทางกันไปมา ล้วนแต่เป็นชีวิตกลางแจ้งที่แจ้งชัดที่สุดว่าต่างคนต่างมีธุระส่วนตน บางทีมันก็เหมือนกับว่าไม่มีสิ่งที่มีชีวิตเหลืออยู่อีกต่อไป ทุกคนหลากหลายเหมือนกับลูกกวาดที่เดินได้...” (จากเรื่องข้างถนน)

ภายในเรื่องสั้นของสุรัชย์ ยังนำเสนอเรื่องราวที่สะท้อนถึงปัญหาสังคม เช่นในเรื่องของการถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าหน้าที่รัฐโดยที่ประชาชนนั้นไม่มีทางต่อสู้ ในเรื่องของที่ดินทำกินของชาวบ้าน ดังปรากฏอยู่ในเรื่อง “หนึ่งบวกกเท่ากับบุญ”

“ถ้าจะถามว่าแล้วอยู่กันทำไม เขาจะตอบว่าไม่รู้จะไปไหน ในเมื่อบางครั้งเรือนไม่รู้จักระทั่งเงินทอง ที่นี้เป็นที่บุกเบิกของชาวบ้านมานั่นนาน เมื่อหมดที่ทางจากหมู่บ้านก็หมดที่ทำกินอาศัยที่ทางแถบภูเขาเพราะว่าปู่ย่าตายายบุกเบิกเอาไว้ทำไร่คร่าวว่างจากหน้านา ในระยะหลังมีเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองมาตีเตือนว่าถนนี่เป็นเขตป่าสงวน ชาวบ้านไม่มีสิทธิ์มาจับจองทำกินอยู่ บางครัวเรือนจึงต้องโยกย้ายไปพึ่งไบบุญข้างหน้า บางครัวเรือนยังอยู่ เพราะไม่รู้จะไปทางไหน ไร้ญาติขาดมิตรเพราะเป็นคนยากจน เกิดมาตัวเปล่า ๆ และยังมีสมาชิกในครัวเรือนเป็นภาระหนักอึ้งอยู่ ส่วนเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือเจ้านายในเครื่องแบบติดอาวุธจะมาเป็นระยะ ๆ บางครั้งพ่อบ้านก็ต้องหลบหนีขึ้นภูเขาเพราะไม่อยากเผชิญหน้า...” (จากเรื่องสั้นชุด “ข้างถนน”)

ฉะนั้นในเรื่องสั้นของสุรัชย์ จะพบว่าเนื้อหาที่เขานำเสนอส่วนมากมักจะสะท้อนประสบการณ์ชีวิต และทัศนะของตัวเองเข้าไว้ด้วยกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งไว้อย่างชัดเจน ซึ่งแสดงถึงความสามารถทางด้านวรรณศิลป์ของสุรัชย์ ที่มีเอกลักษณ์ในการเขียนเฉพาะตัว อีกทั้งยังแสดงถึงความตัวตนของสุรัชย์ ไวในงานเขียน และยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

ทิศทางตลอดจนการสร้างงานเขียนของสุรัชย์ เพื่อให้ผลงานทางด้านบทกวี และเรื่องสั้น เป็นช่องทางที่จะสื่อสารกับสังคมในเรื่องต่าง ๆ นั้น สุรัชย์ ล้วนแต่มีพื้นฐานและได้รับการหล่อหลอม มาจากหลายด้านด้วยกัน เริ่มตั้งแต่จากครอบครัว กล่าวคือ จากการใช้ชีวิตที่มีความประทับใจในตัว ของผู้เป็นพ่ออย่างมากในเรื่องของการใช้ชีวิตอย่างสมถะแบบชาวบ้าน เพราะพ่อนั้นถือได้ว่าเป็น ถึงครูใหญ่ประจำอำเภอ ฉากในเรื่องของความเป็นชนบทต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นในงานเขียนของสุรัชย์ นั้น ส่วนมากมาจากความประทับใจในวัยเยาว์ของเขาช่วงที่อาศัยอยู่ในชนบทถิ่นอีสาน

จากนั้นการที่สุรัชย์ ได้มีโอกาสไปเป็นหนึ่งในของนักดนตรีแถวประจำโรงเรียน ได้มี โอกาสไปร่วมแสดงในงานศพอยู่บ่อยครั้ง ทำให้ได้เห็นภาพของการเศร้าโศกและการสูญเสียคนที่ เป็นที่รักไป จากภาพที่ได้พบเห็นเหล่านั้นสุรัชย์ ได้นำมาเป็นวัตถุดิบในการเขียนเรื่องสั้น นอกจากนี้ รากฐานที่สำคัญที่ทำให้สุรัชย์หันมาสนใจจำพวกวาดรูปและขีดเขียนนั้น มาจากประสบการณ์จาก การอ่านหนังสือที่พ่อบอกรับนิยายสาร หนังสือพิมพ์ รวมทั้งนิตยสารต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น เป็นชัยพฤกษ์, วิทยาศาสตร์, สยามสมัย, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (ในยุคม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) และ ปิฎกนิรมิต ยังรวมไปถึงนวนิยายของนักเขียนหลายคน อย่าง แม่อนงค์ (มาลัย ชูพินิจ), ศรีรัตน สถาปนวัฒน์, เรื่องล่องไพร ของ น้อย อินทนนท์ เป็นต้น ได้ส่งผลให้สุรัชย์ เกิดความรู้สึกที่อยากจะ ถ่ายทอดความคิดของตัวเองออกมาในรูปแบบของการเขียนเรื่องราวต่าง ๆ จำพวกเรื่องขำขัน และ เรื่องที่ให้แง่คิดให้กับเพื่อน ๆ ในห้องได้อ่าน อีกทั้งยังวาดการ์ตูนประกอบเรื่อง ทั้งนี้โดยได้รับ แรงบันดาลใจจากนักเขียนการ์ตูนชื่อดัง อย่าง ราช เลอสรวง, จุก เบี้ยวสกุล และนุภาพ สวันตรังจัน

นอกจากนี้ในช่วงที่ได้อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และมีโอกาสได้มารู้จักกับกลุ่มชมรม จักรวาลกวี ซึ่งเป็นสถานที่รวมตัวของบรรดานักกลอนต่าง ๆ อีกทั้งการที่ได้รู้จักกับกลุ่มเพื่อนที่ มหาวิทยาลัยศิลปากร และธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นกลุ่มของนักคิดนักเขียนและนักศึกษาหัวก้าวหน้า อย่างกลุ่มพระจันทร์เสี้ยว และกลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย การแสดงออกทางความคิดของทั้งสองกลุ่ม นี้มีความรู้สึกตรงกันคือ ไม่พอใจสภาพสังคม ต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร และไม่นิยมการเขียน เรื่องวรรณกรรมตามสูตรสำเร็จที่นิยมกัน ต้องการทดลองการเขียนแบบใหม่ กล่าวคือเขียนเรื่องสั้น โดยไม่เน้นโครงเรื่องและการจบแบบพลิกความคาดหมายแต่เน้นการเดินทางทางอารมณ์และความ คิดของตัวละครเป็นสำคัญ การได้ไปสัมผัสกับกลุ่มคนเหล่านี้ก็เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ สุรัชย์ ได้ซึมซับกับแนวความคิดดังกล่าว ด้วยเหตุนี้สุรัชย์ จึงต้องการถ่ายทอดความคิดเหล่านั้น ด้วยการใช้งานทางด้านวรรณกรรม อย่างบทกวี และเรื่องสั้น นำมาเข้ารหัสเพื่อที่จะสื่อสารกับสังคม ด้วยการสะท้อนชีวิตของผู้คนในชนบทในแง่มุมต่าง ๆ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และยังนำเอาประสบการณ์ของตัวเองที่ได้พบเห็นและนำเรื่องราวในชีวิตตัวเองมา

สอดแทรกในเรื่องสั้นได้อย่างกลมกลืน ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายโดยไม่ต้องอาศัยการตีความอย่างเช่นวรรณกรรมก้าวน้ำบางเล่ม

อีกทั้งความสามารถที่โดดเด่นในเรื่องของการขีดเขียนอีกประการหนึ่งของสุรชัย ก็คือ เขาเป็นผู้ที่สามารถเขียนหนังสือได้ในทุกที่ทุกเวลา ไม่ว่าจะเป็นในร้านกาแฟท่ามกลางผู้คน que เดินขวักไขว่ไปมา หรือในห้างสรรพสินค้าที่ผู้คนจอแจ แม้กระทั่งตามป้ายรถเมล์ก็ตาม เรียกได้ว่าห้องทำงานของเขานั้นเป็นสถานที่ใดก็ได้เพียงแค่ตัวเขาต้องการจะเขียนเท่านั้น

วิเคราะห์ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในฐานะผู้สื่อข่าวกับสังคม ช่วงอายุ 25 ถึง 34 ปี (พ.ศ. 2516-2525)

ชีวิตในช่วงแรกของสุรชัย ได้เลือกที่จะทำงานเขียน เพื่อสะท้อนความคิดและอารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนสะท้อนปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคม และยังสามารถหลอมรวมเอาประสบการณ์ชีวิตของตนเองผนวกเข้าไว้กับเรื่องสั้นได้อย่างมีชั้นเชิง แต่ด้วยปัจจัยแวดล้อมหลายด้านนั้นได้ผลักดันให้สุรชัย ได้ถือกำเนิดในฐานะผู้สื่อข่าวกับสังคมด้วยรูปแบบใหม่คือ ทางด้านของบทเพลง ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าผลงานเพลงของสุรชัย ในแต่ละช่วงที่นำเสนอ นั้นเขาต้องการจะสื่อถึงอะไรในด้านใดบ้าง โดยวิเคราะห์ได้ดังนี้

เพลงแรกที่สุรชัย ได้แต่งขึ้นในขณะที่สุรชัย ยังคงเป็นนักเขียนอยู่ และด้วยความสนิทสนมและรักใคร่ของรงค์ วงษ์สวรรค์ ที่มองเห็นถึงความสามารถในการใช้ถ้อยคำและภาษาของสุรชัย นั้นได้ถือเป็นการบุกเบิกในเส้นทางดนตรีของสุรชัย ครั้งแรก ด้วยการแต่งเพลงกลุลา เพื่อใช้ประกอบภาพยนตร์ โดยเพลงนี้ได้แต่งขึ้นขณะเดินทางผ่านทุ่งกลุลา โดยเนื้อเพลงนั้นได้บรรยายถึงความแห้งแล้งของท้องทุ่งกลุลาได้อย่างเห็นภาพ และมีการเล่นคำภายในเพลง

“กลุลา กลุลา ฟ่ำสีแห้ง ดินสีโหย
เย็นน้ำเหือด เตือดภัยโหย ดึงแด่โดย
โดยแรงใด แรงดินใด ในกลุลา กลุลาหาฝนฝาก
หากฝนหาย ร้อนเหลือแดด แผลละลาย
จากจุดหมาย ไกลจุดมา เขียวขมขึ้น
คนอีสาน อืดอดอยาก มานมนาน จากถิ่นฐาน
ไปทางใด ...”

บทเพลงที่สุรชัย ได้แต่งขึ้นในระยะแรกนั้นยังได้รับอิทธิพลจากนักร้องตะวันตกหลายคนด้วยกัน

เป็นดนตรีในช่วงยุค 70 ไม่ว่าจะเป็นโจอัน เบท, ไชมอน แอนด์ กาฟิงเกล, โดโนแวน, วู้ดดี กัทรี ครอสบี สติล แนช แอนด์ยั้ง ฟิท ซีเกอร์ ปีเตอร์ พอล แอนด์ แมร์รี และบ็อบ ดีแลน เป็นต้น อีกทั้งสุรชัย ยังนำเอาทำนองของดนตรีตะวันตกเหล่านั้นมาดัดแปลงและนำมาใส่เนื้อร้องเอง เช่น เพลงसानแสงทอง ที่แต่งขึ้นเพื่อขับไล่ ดร.คักดี ผาสุกนิรันดร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ผู้อาวุโสนั้นๆ โดยสุรชัย นำเอาทำนองมาจากเพลง Find A Cost Freedom ของ Crosby Still Nash and Young มาใส่คำร้องใหม่

“ขอผองเราจงมาร่วมกัน ผูกสัมพันธ์ยิ่งใหญ่
सानแสงทองของความเป็นไท ด้วยหัวใจบริสุทธิ์”

นอกจากนี้สุรชัย ยังได้รับอิทธิพลในการเรียงเรียงเสียงประสาน การทำจังหวะให้มีความรู้สึกต่าง ๆ เพราะเนื่องจากสุรชัย ไม่ได้มีพื้นฐานทางด้านดนตรีมาก่อน แต่เกิดจากความอยากเล่นของตัวเองเป็นสำคัญ สุรชัย จึงเล่นดนตรีไปด้วยความรู้สึกของตัวเองเป็นหลัก ฉะนั้นในเรื่องของโน้ตดนตรีสุรชัย แทบจะไม่มีความรู้ในเรื่องของทฤษฎีดนตรีหรือโน้ตดนตรีเหล่านั้นเลย การทำงานดนตรีและงานเพลงของสุรชัย นั้นจะทำได้ด้วยความรู้สึกจริง ๆ

การเดินทางบนเส้นทางดนตรีของสุรชัย เริ่มชัดเจนมากขึ้นเมื่อมาทำงานร่วมกับกับเพื่อน ๆ ในนามวงคาราวาน โดยผลงานในฐานะวงคาราวานในยุคแรกนั้นประเดิมด้วยการออกซิงเกิ้ลโดยภาพปกของแผ่นเสียงดังกล่าวนี้ได้ออกแบบเป็นรูปของเท้าที่แตกกระแหง ในซิงเกิ้ลแผ่นนี้บรรจุไปด้วยบทเพลง 4 เพลงด้วยกัน คือ คนกับควาย, เป็บข้าว, นกสีเหลือง และจิตร ภูมิศักดิ์ และหลังจากนั้นก็มีการออกอัลบั้มชุด “คนกับควาย” ขึ้นมา โดยภาพรวมของอัลบั้มนี้ได้สะท้อนถึงปัญหาของสังคมในด้านต่าง ๆ เอาไว้อย่างชัดเจน เช่น ปัญหาชาวนา จะเห็นได้จากเพลง “คนกับควาย”

“...เป็นบทเพลงเสียงเพลงแห่งความตาย ความเป็นคนสลายลงไปพลัน
กระฎุมพีกินแรงแบ่งชนชั้น ชนชั้นชาวนาจึงต่ำลง
เหยียดหยามชาวนาว่าป่าดง สำคัญมันคงคือความตาย”

ปัญหาชาวนา ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน ดังปรากฏให้เห็นจากเพลง “ข้าวคอยฝน” ที่สุรชัย ได้นำเอาทำนองเพลงพื้นบ้านเขมรมาใช้ ด้วยความที่สุรชัย เป็นคนจังหวัดสุรินทร์ เป็นภูมิภาคที่ได้รับวัฒนธรรมจากประเทศพื้นบ้านอย่างเขมรโดยตรง ทำให้สุรชัย ซึมซับดนตรีพื้นบ้านเขมรมาตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งนำเอาดนตรีเหล่านั้นมาใส่เป็นทำนองและแต่งเนื้อร้องเข้าไป

“...จากบ้านเกิดเมืองนอน พเนจรลูกเล็กเด็กแดง
สองขาของเขามีแสง ตะวันสีแดงส่องทาง
ส่องทางให้เห็นเส้นทาง ร่วมทางเพื่อชูชัยมา
เพื่อท้องนาประโยชน์อุดม ทุนนิยมจักถูกทำลาย...”

ในช่วงหนึ่งที่สุรชัย อาศัยอยู่กับลูกพี่ลูกน้องอย่างเสถียร จันทิมาธร นั้น เขาได้เรียนรู้เรื่องราวชีวิตของนักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้าอย่างมากจากการบอกเล่าของลูกพี่ลูกน้องคนนี้ กระทั่งสุรชัย ได้นำเอาชีวิตของนักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้าผู้หนึ่งนำมาแต่งเป็นเพลง “จิตร ภูมิศักดิ์” โดยใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบ Ballad จากเพลง John Barley Corn

“เขาตายในชายป่า	เลือดแดงทาดินเข็ญ
ยากเย็น	คนแค้นอัปจน
และถึงวันพราก	เขาลงมาจากยอดเขา
ใต้เงามหานกอินทรี	
ล้อมยิงโดยกระหึ่ม	อิมในเหยื่อตัวนี้
โชคดี	ลี้นพันดาว
ศพคนนี่หรือ คือ จิตร ภูมิศักดิ์	
ตาคาหลักเขตป่ากับนาคร...”	

ในการแต่งของสุรชัย นั้นส่วนมากเกิดจากการได้ไปรับรู้และเข้าไปสัมผัสกับประสบการณ์เหล่านั้น กระทั่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานเพลง เช่น ในช่วงที่สุรชัย ได้ออกตระเวนเล่นดนตรี ในชนบทร่วมกับขบวนการนักศึกษาที่ต้องการเผยแพร่ความคิดในเรื่องของประชาธิปไตย จากการร่วมเดินทางนี้เองได้ทำให้สุรชัย ได้มีโอกาสได้สัมผัสและรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง สิ่งที่ได้พบเห็นเหล่านี้ตลอดจนเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการเดินทาง ได้ทำออกมาในรูปของบทเพลง จึงกลายมาเป็นบุคลิกในการทำเพลงของสุรชัย และคาราวาน ดังเช่น ในเพลง “หมายเหตุจากหมู่บ้าน” สุรชัย แต่งเพลงนี้ขึ้นมาขณะเดินทางไปเยี่ยมบ้านของทองกราน ทานา ซึ่งในหมู่บ้านมีเพียงแต่เด็กและคนแก่เท่านั้น คนหนุ่มสาวต่างพากันเข้ามาทำงานในเมืองเพราะความแห้งแล้ง

“...บัดนี้ห่างหน	คนหนุ่มคนสาว
คนเฒ่าอยู่เฮือน	เด็กน้อยอยู่เฮือน
ทุกอย่างมันกลางเดือน	เหมือนอยู่แต่ความตาย
ควายเหือดวัวหาย	ทรายสากซากนา
ข้าวปลาขาดแคลน...”	

ไม่เฉพาะแต่เรื่องของการเขียนหนังสือเท่านั้นที่สุรชัย สามารถทำงานได้ทุกที่ ไม่ว่าจะเป็สถานที่ใด ๆ ก็ตาม การแต่งเพลงก็เช่นเดียวกัน สุรชัย สามารถนำเนื้อหาที่ได้จากการฟังการไฮปาร์คในงานประท้วงการจับกุมชาวนา นักศึกษา ที่สนามฟุตบอล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สุรชัย ได้ฟังข้อมูลและจับอารมณ์จากการฟังนั้นมา

แต่งออกมาเป็นเพลง “ตายสิบเกิดแสน” ท่วงทำนองของเพลงสุรชัย ยังคงได้รับอิทธิพล ในการทำทำนองจากเพลง A Hard Rain Gonna Fall ของ Bob Dylan โดยเพลงนี้สุรชัย ได้แสดงถึง ความสามารถในการประพันธ์อย่างมากด้วยการใช้คำเปรียบเทียบของภาษาได้สละสลวยอย่างมาก

“...ยีนบนความเป็นธรรม ส่องนำด้วยสัจจะ
 ภายในความเป็นธรรมคนจดจำติดตรา
 ตายสิบเกิดเป็นแสนเพื่อถมแทนผู้สูญดับ
 เคี้ยวคมประกายแสงจรัสแรงคมกล้า
 พันเฟืองจักรผันเพื่อลงทัณฑ์ผู้เอาเปรียบ
 นักศึกษาประชาชนทั้งมวลชนผู้ขมขื่น
 รวมกันหยัดยีนแม่ดาบปืนจะฟันฝ่า...”

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 สุรชัย ต้องลี้ภัยทางการเมืองเนื่องจากโดนคุกคามจาก ทางรัฐบาลอย่างมาก จึงทำให้เขาตัดสินใจที่จะเข้าไปใช้ชีวิตในป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง ประเทศไทย

การนำเสนอผลงานเพลงของสุรชัย เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นเมื่อเขาและเพื่อนต้องเข้าไป ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย งานเพลงในช่วงนี้ของสุรชัย นั้นเป็นการนำเอาทฤษฎี ทางการเมืองที่ได้ร่ำเรียนอยู่ในป่า นำเอาทฤษฎีดังกล่าวมาใส่ทำนองกระทั่งออกมาเป็นเพลง “ถึงโหม โหมแรงไฟ”

“ปฏิวัติโค่นล้มสังคมแบบเก่า ปฏิวัติเพื่อเราประชาชาติไทย
 มาร่วมกันด้นกล่อประวัติศาสตร์ สูเอกราชจริงแท้และสดใส
 ปฏิวัติถึงโหมโหมแรงไฟ เพื่อก้าวไกลแห่งสังคมอุดมการณ์...”

ช่วงที่อาศัยอยู่ในป่านี้เอง สุรชัย ได้เข้าไปสัมผัสกับชีวิตของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้ง ม้ง และลัวะ โดยสุรชัย ได้ไปศึกษาถึงการดำเนินชีวิต การอยู่การกิน การประกอบอาชีพ ขณะเดียวกัน ก็ยังได้ไปเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านเหล่านั้นด้วย อีกทั้งการได้ไปคลุกคลีกับคนกลุ่มนี้ทำให้สุรชัย สามารถเข้าใจและแปลภาษาของชาวเขาเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี และนำเอาคำพูดหลายคำของชาว ลัวะมาแต่งเป็นเพลง เช่น ในเพลง “ไอบอนปองซา” เพลง “แดดส่องหน้าฟ้าส่องหลัง” เป็นต้น

เพลง “ไอบอนปองซา”

“ไอบอนปองซากะปองสาดี ไอบอนปองสาดีกะปองปอย
 ไอบอนปองปอยกะปองอ็อก ปองอ็อกตึกตึก อุโอิงกะเปิดแอม
 ไม่ได้ข้าวกิน ไม่ได้ข้าวโพดก็กินหน่อ
 ไม่ได้หน่อกินก็กินน้ำ กินแต่น้ำ กินแต่น้ำอยู่ไม่นานก็ตาย”

เพลง “โอบอมนปองซา” เป็นการนำเอาความคิดและคำพูดที่ติดปากของชาวลัวะมาสื่อเป็นการปลอบใจกับผู้ที่ทิวโหย โดยนำเอาเนื้อภาษาไทยมาแต่งไว้ในช่วงทำย อิทธิพลของทำนองก็ ยังได้รับจากตะวันตก โดยใช้ทำนองเพลง I’m so lone some I Could cry ของ Hank William

เพลง “แดดส่องหน้าฟ้าส่องหลัง”

“แดดส่องหน้าฟ้าส่องหลัง	ไม้สนยืนบัง ตะวันสีแดง
ปิดไฟแช็ค มันเดินเป็นแสง	ฮอดตะวันแลงลงไปมอย ๆ
ฝนตกขำน้ำองพากันไล้ะหลัง	ดั่งไฟโหงครวัปลุกจักหนอย
อยู่แนวหน้าบ่าปล้ำบถอย	ไปตามมฤตคอยถือปืนสอดแนม...”

สุรชัย นำเอาคำพูดของชาวลัวะคนหนึ่งซึ่งพูดออกมาเป็นเพลง จ้อย (เพลงลาวจ้อย) ว่า “แดดส่องหน้า ฟ้าส่องหลัง” สุรชัย จึงนำเอาคำพูดนั้นมาต่อเป็นเพลง เป็นบรรยากาศของชาวไร่ ชาวนา และทำนองของเพลงนี้ได้ดัดแปลงมาจากเพลงซอลของชาวบ้านแถบนั้น แล้วต้นเขาเองเรียกว่า เพลงซอล่องน่าน นอกจากการไปเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและเรื่องของคนตรีจากชาวเขาแล้ว บทเพลงที่สุรชัย ได้แต่งขึ้นในช่วงนี้ได้แต่งเพลงจำพวกปลอบขวัญและให้กำลังใจกับผู้ที่ย้ายแพะ จะเห็นได้จากบทเพลง “ยิ้มกลางสายฝน” เป็นเพลงที่มีการใช้สัญลักษณ์ในบทเพลงอย่างมาก เช่น คำว่า “ฝนพำ” หมายถึง กระสุนปืน จับมือ หมายถึง การฉีกกำลัง รอยยิ้ม หมายถึง การต่อสู้เพื่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง

“...ยืนหยัดทรวงคู้คงเส้นทางยึดเยื่อ	ยิ้มเพื่อความฝันใกล้บรรลุนุ้ย
ยามเห็นหน้าต้องตาสื่อความหมาย	จับมือทักทายส่งยิ้มกลางสายฝน
พบความจริงยิ่งหมายมั่นในกมล	หนทางสู้สู้อยู่มีไกลจากเรา”

ผลงานเพลงของสุรชัย ที่แต่งขึ้นช่วงในปายังเป็นการนำเอาเรื่องราวชีวิตของตัวเองมาถ่ายทอดออกมาเป็นความรู้สึกต่าง ๆ และในครั้งหนึ่งสุรชัย ได้รับจดหมายจากเพื่อนแจ้งข่าวว่าแม่ของเขาเสียชีวิตแล้ว จากการตกรถไฟ หลังจากได้รับจดหมายนั้นสุรชัย รู้สึกเสียใจอย่างมากต่อการจากไปของแม่ แม้ว่าจดหมายที่ได้รับนั้นจะเดินทางมาล่าช้าถึงหนึ่งปีแล้วก็ตาม แต่ในห้วงความรู้สึกของสุรชัย นั้นกลับเต็มไปด้วยโศกเศร้าเสียใจและอาลัยต่อการจากไปของแม่อย่างมาก ดังจะเห็นได้จากในเพลง “บ้านนาสะเทือน”

“รถไฟประหาร แม่แหลกราญระหว่างทางไป
ไต่คืนนั้นดาวเดือนหม่น ทุ่งนาก็กันรำให้ป่าไพรร้องระงม
บ้านนาสะเทือนแรงลม จ่อมจมอาลัยแม่
จดหมายของเพื่อนบอกข่าว เรื่องราวได้เปลี่ยนแปรไป...”

แม้ว่าช่วงชีวิตที่อยู่ในป่าของสุรชัย นั้นจะเต็มไปด้วยเรื่องราวมากมายที่ได้พบเห็น ระหว่างการใช้ชีวิตภายใต้ชายคาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่สุรชัย ได้ชื่อว่าเป็นคนที่เสรีนิยมคนหนึ่ง กล่าวคือ ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือแนวทางของพรรคฯมากนัก แม้กระทั่งในการทำงานเพลงของเขาก็เช่นเดียวกัน เขาเขียนเพลงเพราะต้องการที่จะสื่อและสะท้อนอะไรบางอย่างตามความคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น บทเพลงที่เขาแต่งจึงไม่ได้มุ่งรับใช้การทำงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแต่อย่างใด แต่กลับมุ่งทำงานในรูปแบบของตัวเองเสียมาก นอกจากนี้ในเรื่องของการทำนองเพลงนั้นสุรชัย จะทำไปตามความรู้สึกของตัวเองเช่นกัน และสุรชัย ก็ยังเป็นคนที่ปฏิเสธเรื่องของทฤษฎีทางด้านดนตรี หรือโน้ตสากลมาโดยตลอด แม้ว่าในช่วงที่อยู่ในป่านั้นเพื่อน ๆ ของเขาที่สังกัดหน่วยศิลป์ทุกคนล้วนแต่เดินทางไปเรียนทางด้านดนตรี ยิ่งประเทศจีน แต่สุรชัย กลับเป็นเพียงคนเดียวที่ไม่ได้ไป และตัดสินใจไปอยู่ในแนวหน้าแทน

บทเพลงบางเพลงที่สุรชัย ได้แต่งขึ้นยังชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดของเขากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไว้อย่างชัดเจน จะเห็นได้จากในเพลง “คนตีเหล็ก” เป็นต้น โดยคำว่า “ตีเข้าไป” ในบทเพลงนั้น หมายถึง วิชาทศวรรษวิกรมเข้าไป คำว่า “ตี” คือ ตีความรู้สึก ตีระบบที่ทำให้ตัวเขารู้สึกอึดอัด และต้องการวิชาทศวรรษวิกรมพรรคฯที่มีการขัดแย้งระหว่างความคิดเก่าและความคิดใหม่

“...ตีเข้าไป ตีเข้าไป

ดัดแปลงรูปใด

ย่อมเสร็จได้ด้วยแรง

ท่อมกายท่อมใจ

เพื่อให้ไทยเป็นไท

ต้องสร้างด้วยไฟ

ที่ลุกโชนโชติแดง

เฮ เฮ...ฮึบ ฮึบ

มารวมพลังสร้างสังคมที่ดี...”

การทำงานในช่วงนี้ของสุรชัย นั้นวิเคราะห์ได้ว่า การทำงานเพลงของเขานั้นล้วนแต่แวดล้อมไปด้วยปัจจัยหลากหลาย เริ่มตั้งแต่การอาศัยอยู่กับลูกพี่ลูกน้อง อย่างเสถียร จันทิมาธร ทำให้เขาได้ซึมซับกับเนื้อหาและเรื่องราวดนตรีตะวันตกอย่างมาก จำพวกบทเพลงของศิลปินต่อต่างสงครามในช่วงนั้น เช่น บ็อบ ดิแลน โจอห์น เบซ, ไชมอน แอนด์ กาฟิงเกล, โดโนแวน, วู้ดดี กัทรี ครอสบี สติล แนช แอนด์ยัง ฟิท ซีเกอร์ ปีเตอร์ พอล แอนด์ แมรี่ เป็นต้น ฉะนั้นจะพบว่าในช่วงการทำงานในยุคแรกๆของสุรชัย นั้นจะได้รับอิทธิพลจากนักดนตรีตะวันตกอย่างเด่นชัด ด้วยการนำเอาทำนองมาใส่เนื้อร้องภาษาไทยเข้าไป และเนื้อหาที่นำเสนอจะเป็นในเรื่องของการสะท้อนปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ เอาไว้อย่างชัดเจน เช่น ปัญหาชาวนา ปัญหาการเอาเปรียบ เป็นต้น บทเพลงที่เขาได้ถ่ายทอดออกมานั้น ส่วนมากแล้วมาจากการที่เขาได้รับรู้และมีโอกาสได้

เข้าไปสัมผัสกับปัญหาเหล่านั้นด้วยตัวเอง และยังสามารถไปเรียนรู้ในเรื่องของคนตรีพื้นบ้านในชนบทอีกด้วย ทำให้บทเพลงบางบทเพลงของเขาได้รับกลิ่นไอของท่วงทำนองดนตรีพื้นบ้าน

นอกจากนี้จากสภาพสังคมทางการเมืองในช่วงนั้น อย่างเหตุการณ์ 14 ตุลา ได้ทำให้สุรชัย ได้รับรู้ถึงสถานการณ์ของประเทศในขณะนั้นว่าอยู่ในห้วงยามที่ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพ รวมทั้งเกิดการเคลื่อนไหวของผู้คนในสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นชนบทห่างไกลความเจริญ จากแรงร่ำวของสังคมและการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ครั้งนี้ ได้ทำให้สุรชัย เลือกที่จะสะท้อนถึงปัญหาเหล่านั้นออกมาในรูปของบทเพลง เพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อสู้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากบทเพลงเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและเป็นวงกว้าง อีกทั้งในบทเพลงแต่ละเพลงที่สุรชัย ได้แต่งขึ้นนั้นมีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย แต่เต็มไปด้วยความสละสลวยเป็นบทกวีในเสียงเพลงที่ไพเราะ และสามารถเข้าถึงผู้ฟังทุกชนชั้นหรือทุกกลุ่มได้ ไม่จำเพาะแต่นักศึกษา หรือปัญญาชนเท่านั้นที่สามารถเข้าใจในความหมายที่เขาสื่อสาร

หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ชีวิตและการทำงานบนเส้นทางดนตรีต้องพลิกผันอีกครั้งเมื่อเขาต้องเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การทำงานในช่วงนี้ของเขาเริ่มปรากฏแนวทางชัดเจนมากขึ้น สุรชัย ยังสามารถนำเอาทฤษฎีทางการเมืองมาทำเป็นเนื้อเพลงและนำทำนองใส่เข้าไป อีกทั้งยังได้นำเอาภาษาพื้นถิ่นของชาวลัวะที่เขาได้เขาไปใช้ชีวิตอยู่ด้วยนำเอาถ้อยคำเหล่านั้นมาแต่งเป็นเพลง และแม้ว่าตัวเขาเองจะอาศัยอยู่ภายใต้ชายคาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ตาม แต่สุรชัย ยังคงยึดหลักการทำงานที่บนเส้นทางเดิมของตัวเองเช่นเดิมโดยไม่โน้มเอียงแต่อย่างใด

วิเคราะห์ชีวิตและผลงานของ สุรชัย จันทิมาธร ในฐานะผู้สื่อสารกับสังคม ช่วงอายุ 34 ปี ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2525 ถึงปัจจุบัน)

หลังจากออกป่า ในปี 2525 สภาพสังคมที่สุรชัย ได้พบเห็นกลับเป็นภาพที่แปลกตาและไม่คุ้นเคย หลังจากออกป่าสุรชัย มาพร้อมกับบทเพลงที่สะท้อนสภาพของอารมณ์ความรู้สึกของเขาภายหลังออกป่าได้ถึงอารมณ์และเห็นภาพ เช่น ในบทเพลง “คืนร้าง”

“ไฉยอดรักฉันกลับมา	จากขอบฟ้าที่ไกลแสนไกล
จากโค่นรูงที่เนินไศล	จากใบไม้หลากสีสัน
ฉันเหนื่อย ฉันเพลีย ฉันหวัง	
ฝากชีวิตให้เธอเก็บไว้	ฝากดวงใจให้นอนแนบรัง...”

การทำงานเพลงหลังออกจากป่านั้น เนื้อหาในบทเพลงที่สุรชัย ได้นำเสนอส่วนมากมักจะเป็นการสะท้อนเรื่องราวชีวิตในป่าออกมา และบทเพลงบางเพลงของสุรชัย ยังมีการใช้คำเปรียบเทียบเปรียบเทียบเปรย ได้อย่างลงตัวและสวยงาม และมองเห็นความหมายที่เขาต้องการจะสื่อออกมาได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นจุดเด่นในเรื่องของการใช้ภาษาในเสียงเพลงของสุรชัย อย่างมาก

อย่างเช่น ในเพลง “ใกล้ตาไกลตีน” เพลงนี้มีการใช้คำว่า “ใกล้ตา ไกลตีน” ซึ่งหมายถึงการเดินทางอันยาวไกลในป่า ที่ไปไม่ถึงสักที เหมือนกับการปฏิบัติ เหมือนภูเขาที่มองดูแล้วใกล้ตา แต่ก็เดินไปไม่ถึงสักที เพลงนี้แม้ว่าจะถูกแต่งขึ้นหลังจากออกจากป่าแล้วก็ตาม แต่สุรชัย ได้โยงความรู้สึกของตัวเองไปสู่เรื่องราวในป่า และเพลงนี้ยังพูดถึงเพื่อนที่ตายไป เป็นการย้ำเตือนและระลึกว่าเพื่อนที่ตาย ๆ ไปเหล่านั้นยังคงอยู่ในใจและในตาของเขา แต่ความเป็นจริงแล้วพวกเขาเหล่านั้นอยู่ไกลเหลือเกิน “ไกลตีน” เพลงนี้ใช้เวลาในการแต่งเพียง 5 นาที เท่านั้น ได้แสดงถึงความสามารถและแบบฉบับของสุรชัย ในเรื่องของการแต่งเพลงอย่างมาก

“...เจ้าเคยยิ้มเคยแยมเบิกบาน สนุกสนานท่ามกลางผองเพื่อน
เคยพูดเตือนและสนทนา
เจ้าเคยฝันถึงวันที่ดี มาบัดนี้มีอาจพบหน้า
อยู่ใกล้ตาแต่แล้วไกลตีน...”

การทำงานเพลงในช่วงหลังออกจากป่าของสุรชัย นั้น ในเรื่องของเนื้อหาของบทเพลง เริ่มมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น อีกทั้งได้หันมาทำงานเพลงที่มีเนื้อหาพูดถึงอารมณ์ความรู้สึกของคนสามัญทั่วไปและนำเสนอเรื่องที่ใกล้ตัวมากขึ้นมากกว่าที่จะมุ่งเน้นเนื้อหาการต่อต้านหรือต่อสู้ทางการเมืองเหมือนเมื่อก่อน นอกจากนี้ในเรื่องของท่วงทำนองของเพลงก็มีการคลี่คลายมากขึ้น และมีแนวทางเป็นของตัวเอง

ดังปรากฏได้ในเพลง “แต่เจ้าดอกไม้อ้อ” เป็นเพลงที่แต่งขึ้นมาเพื่อให้กำลังใจคน และกับประโยคที่ว่า “อยากให้เจ้าบิน” นั้นหมายถึงอยากให้คนเป็นอิสระจากพันธนาการต่าง ๆ

“...อยากให้เจ้าบิน เหมือนนกที่ผกผัน เวิลลอยเหนือแผ่นดิน เหมือนก่อน
ชั่วชีวิตคน เส้นทางอาจลับสน ก้าวไปไม่อัปจน ร้าวรอน
คราบจนชีวิตเจ้าวาย”

หลังจากออกจากป่า สุรชัย ยังดำรงชีพในเส้นทางของดนตรีอย่างต่อเนื่อง และทำงานเพลงร่วมกับบริษัทเทปต่าง ๆ เพื่อให้ผลงานเพลงได้รับการเผยแพร่อย่างเป็นวงกว้างมากขึ้น แต่การทำงานเพลงร่วมกับนายทุนค่ายเทปนั้นดูเหมือนสุรชัย จะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากความคิดของสุรชัย ได้สวนทางกับบรรดานายทุนเหล่านั้นในเรื่องของการทำงานเพลง เพราะการทำงานเพลงของสุรชัย ไม่ได้มุ่งหวังในแง่ของยอดเทป และไม่ได้แต่งเพลงตามที่ตลาดต้องการ แต่สุรชัย

ยังมุ่งทำงานในแบบที่ตนเองถนัดและยังคงจุดยืนและอุดมการณ์เดิมไว้ตั้งแต่แรก คือการทำงานเพลงที่มุ่งสะท้อนสังคมในแง่มุมต่าง ๆ และการทำงานที่อยู่เคียงข้างประชาชน ตามแนวคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่ว่า “ศิลปะเพื่อชีวิตนั้นจะต้องรับใช้ประชาชน” และสุรชัย ยังคงยึดหลักความคิดดังกล่าว โดยมีบริบททางสังคมเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการทำงานของเขาให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ปัจจุบันนี้ สุรชัย หาเลี้ยงชีพด้วยการตระเวนดนตรีไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในผ้าเพื่อชีวิต หรือตามงานวัด และงานของชาวบ้านต่าง ๆ จากเดิมที่บทเพลงของเขานั้นสื่อสารกับสังคมอย่างเป็นวงกว้าง อย่างเช่นในงานประท้วง หรืองานชุมนุมต่าง ๆ แต่ปัจจุบันสุรชัย กลับนำเสนอผลงานเพลงของตัวเองกับคนฟังเพลงเฉพาะกลุ่มเท่านั้น เช่น ผ้าเพื่อชีวิตต่าง ๆ นอกจากนี้สุรชัย ยังคงมีส่วนร่วมรับรู้กับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และเป็นหนึ่งในผู้ร่วมสังเกตการณ์เช่นเคย

อย่างเช่น กรณีของเหตุการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สุรชัย ต้องการไปรับรู้ข้อเท็จจริงด้วยตัวเองว่าเกิดปัญหาอะไรขึ้นกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการร่วมเดินทางดังกล่าว สุรชัย ได้นำประสบการณ์เหล่านั้นมาถ่ายทอดเป็นบทเพลง “เยียมยามถามข่าว” โดยเนื้อหาใจความหลักนั้นได้พูดถึงความหวังเฝ้ารอของสถานการณ์ดังกล่าว และการไต่ถามถึงทุกข์สุขของประชาชนที่นั่น

“อยากมาหา อยากจะมาเยียมยามถามข่าว ว่าใจที่เธอปวดร้าวมันเป็นอย่างไร
ไม่มีรอยยิ้ม ดวงตา กลมโต สดใส มีแต่เคลือบแคลงใจ
ว่าใครเป็นมิตรหรือศัตรู...”

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2548 สังคมไทยในขณะนั้นมีความขัดแย้งทางความคิดอย่างมาก โดยประชาชนแบ่งออกเป็นสองฝักสองฝ่าย จากสภาพสังคมเหล่านั้น สุรชัย ได้มองเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว และถ่ายทอดออกมาเป็นเพลง “2548” ซึ่งเป็นเพลงที่ตั้งคำถามถึงความสับสนของสถานการณ์ดังกล่าว ว่าประชาชนจะเลือกไปทางไหนพร้อมทั้งเสนอแนะทางเลือกเอาไว้ด้วย

“อย่างก้าวสำคัญที่แยกตรงนั้นมันมีเพียงสอง
แยกหนึ่งแสงสีเรืองรอง แยกสองป่าดงพงพกษพนา
แน่นอนนักเดินทางอย่างเราเข้าใจไม่ช้า
จะเลือกทางป่า คงลำบากไม่อยากจะไป
แต่มีปัญหามาให้เราคิดสักนิดสักหน่อย
สองแพรงที่คอยให้คนตัดสินใจ

สนุกสนานหนึ่งบ้านตะไท
อีกทั้งจับจ่ายบริโภคเสียงไซคนานา...”

เอกลักษณ์ในการเป็นผู้ส่งสารทางด้านเสียงเพลงอีกประการหนึ่งที่เด็ดขาด และแตกต่างจากศิลปินในสกุลเพลง “เพื่อชีวิต” ทั่วไปคือ การทำงานที่มีหลักคิดหรือแนวคิดในใจ หรือที่เรียกว่า จุดยืน หรืออุดมการณ์ จะสังเกตได้ว่าการทำงานในเส้นทางดนตรีของเขานั้นยังคงเส้นคงว่าเช่นเดิมเหมือนเมื่อครั้งแรกเริ่มทำงานเพลงใหม่ ๆ ถึงแม้ว่าเจ้าตัวจะปฏิเสธว่าตัวเองนั้นไม่ใช่คนรอบที่กล้าหาญอะไรมากนักก็ตาม แต่ผลของการทำงานหนักในห้วงเวลากว่า 30 ปี ที่ผ่านมาของเขาได้ชี้ชัดให้เห็นว่า สุรชัย ทำงานเพลงด้วยความบริสุทธิ์ใจ และทำไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกของตัวเองโดยแท้ ทั้งนี้โดยที่ไม่ได้คำนึงว่าจะประสบความสำเร็จในเรื่องยอดขายหรือ ในเรื่องของทรัพย์สินเงินทองแต่อย่างใดเชกเช่นกับศิลปินคนอื่น ๆ อีกทั้งเขายังไม่ทำงานเพลงเพื่อหากิน ด้วยการเกาะกับกระแสสังคมเพียงชั่วคราวแน่นอน แต่สุรชัย หันไปทำงานดนตรีแบบศิลปะคือการทำงานด้วยใจ และลงมือลงแรงเต็มกำลังโดยมุ่งหวังให้สังคมดีขึ้นตามที่เขาเชื่อ โดยใช้เพลงเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นกระบอกเสียงและเพื่อจรรโลงสังคมให้น่าอยู่มากขึ้นด้วยนำเสนอความบันเทิงภายในบทเพลงตามท่วงทำนองและดนตรีที่เขาถนัด